

# Лекція 11. Організація та технологія міжнародних перевезень у системі ЗЕД

## План

1. Класифікація міжнародних транспортних операцій
2. Фактори вибору виду транспорту
3. Технологічні особливості різних видів транспорту
4. Міжнародні транспортні коридори (МТК)
5. Транспортна документація
6. Логістика в міжнародних перевезеннях
7. Ризики та страхування перевезень
8. Базисні умови поставок (Incoterms)

### 1. Класифікація міжнародних транспортних операцій

**Транспортне забезпечення ЗЕД** — це комплексна система технічних, технологічних, економічних та правових чинників, що забезпечують переміщення товарів від виробника до споживача через національні кордони. Міжнародні перевезення є однією з найскладніших галузей комерційного права, оскільки вони передбачають перетин кордонів щонайменше двох держав і регулюються як національним законодавством, так і міжнародними конвенціями. Транспорт не створює нових матеріальних благ, але додає товару споживчу вартість завдяки зміні його місцезнаходження.

Зміст транспортних операцій визначається характером міжнародних сполучень. Їх класифікують за такими ознаками:

- **За предметом:** вантажні, пасажирські та багажні операції.
- **За видом транспорту:** водні (морські, річкові), наземні (залізничні, автомобільні, трубопровідні) та повітряні.
- **За періодичністю:** регулярні (лінійні, рейсові) та нерегулярні (трампові, чартерні).
- **За порядком проходження кордону:** перевантажувальні (з перевалкою на інший транспорт) та безперевантажувальні.
- **За видом сполучень:** прямі (один вид транспорту) та змішані (два і більше видів транспорту послідовно).

- **За технологічною системою:** контейнерні, поромні, ліхтерні та ролкерні перевезення.

Планування цих операцій здійснюється суб'єктами ЗЕД у три етапи: до укладання контракту (аналіз ринку), у процесі реалізації (підготовка товару, фрахтування) та після завершення (розрахунки та розгляд претензій).

## 2. Фактори вибору виду транспорту

Вибір транспортного засобу безпосередньо впливає на контрактну ціну товару, оскільки транспортні витрати можуть становити значну частку загальної вартості. При виборі враховуються такі чинники:

1. **Вид вантажу:** наливні, насипні, генеральні (тарно-поштучні) або особливо режимні (небезпечні вантажі чи такі, що швидко псуються).

2. **Відстань і маршрут:** у міжконтинентальних перевезеннях домінують морський та повітряний транспорт, у внутрішньоконтинентальних — залізничний та автомобільний.

3. **Фактор часу:** авіатransпорт є найшвидшим, але найдорожчим, тому використовується для термінових доставок.

4. **Вартість перевезення:** найдешевшим є водний транспорт, а найдорожчим — повітряний.

5. **Безпечність:** для крихкого обладнання пріоритетним є авіатransпорт; товари з високим ризиком крадіжки частіше перевозять морем у контейнерах.

## 3. Технологічні особливості різних видів транспорту

### 3.1. Морські перевезення

Морський транспорт забезпечує близько 60-80% обсягу світової торгівлі. Існує дві основні форми організації судноплавства:

- **Трампове (нерегулярне):** судна не мають чіткого розкладу і направляються туди, де є попит на фрахт. Договір укладається у формі **чартеру**. Розрізняють рейсовий чартер, тайм-чартер (оренда судна з екіпажем на час) та бербоут-чартер (оренда без екіпажу).

- **Лінійне (регулярне):** перевезення здійснюються за розкладом між встановленими портами. Ця форма зручна для перевезення генеральних вантажів.

### 3.2. Залізничні перевезення

Організація залізничних сполучень залежить від технічних параметрів (ширина колії, габарити вагонів). Регулювання здійснюється двома основними угодами:

- **КОТИФ (COTIF):** для країн Європи.
- **УМВС (SMGS):** для країн СНД та Азії. Перевагами залізниць є надійність, незалежність від погодних умов та здатність перевозити велику номенклатуру товарів.

### 3.3. Автомобільні перевезення

Автотранспорт забезпечує високу мобільність і доставку "від дверей до дверей" без перевантажень. Регулюється **Женевською конвенцією (КДПВ/CMR)**. Особливе значення має система **Carnet TIR** (книжка МДП), яка спрощує митні формальності при транзиті в опломбованих кузовах чи контейнерах.

### 3.4. Повітряні та трубопровідні перевезення

Повітряний транспорт незамінний для доставки високотехнологічної продукції та товарів, що швидко псуються. Трубопроводи є специфічним видом транспорту для нафти, газу та хімікатів; це найдешевший спосіб наземного транспортування рідких ресурсів.

## 4. Міжнародні транспортні коридори (МТК)

**МТК** — це комплекс магістралей з розвиненою інфраструктурою на напрямках найбільшої концентрації вантажопотоків. Україна є вузловою державою для кількох Критських коридорів:

- **МТК № 3:** Берлін – Вроцлав – Львів – Київ.
- **МТК № 5:** Трієст – Любляна – Будапешт – Ужгород – Львів – Київ.
- **МТК № 9:** Гельсінкі – Санкт-Петербург – Київ – Одеса – Кишинів – Бухарест – Александрополіс. Програма **ТРАСЕКА (TRASECA)** відновлює "Великий шовковий шлях" між Європою, Кавказом та Азією.

## 5. Транспортна документація

Основними документами, що підтверджують прийняття вантажу до перевезення та умови контракту, є:

- **Коносамент (Bill of Lading):** товаророзпорядчий документ у морських перевезеннях, що дає право володіння товаром.

- **Накладна CMR:** підтверджує договір на автомобільне перевезення.
- **Авіавантажна накладна (Air Waybill):** виписується вантажовідправником для підтвердження договору з авіалінією.
- **Залізнична накладна:** основний перевізний документ установленної форми.

## 6. Логістика в міжнародних перевезеннях

**Логістика** в ЗЕД — це управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками з метою мінімізації витрат. Впровадження логістичних систем (наприклад, японської системи **«Канбан»** чи методу **«точно в зазначений час»**) дозволяє скоротити запаси на 40-50% та знизити витрати на зберігання.

Міжнародні логістичні системи вирішують проблеми спрощення митних процедур та уніфікації стандартів при переході вантажів через кордони. Часто підприємства залучають **транспортно-експедиторські фірми**, які надають комплексні послуги: від маркетингового дослідження ринку послуг до митного оформлення вантажів.

## 7. Ризики та страхування перевезень

Перевезення товарів завжди пов'язане з ризиком втрати або псування майна. У практиці ЗЕД використовують два принципи страхування:

1. **Метод виключення:** страхування від усіх ризиків, крім зазначених у полісі.
2. **Метод включення:** вантаж застрахований лише від тих ризиків, що перелічені в документі.

Найпоширенішими видами страхування є **карго** (страхування вантажів) та **каска** (страхування самого транспортного засобу). Для автоперевезень діє міжнародна система **«Зелена карта»**, яка гарантує відшкодування збитків у разі ДТП за кордоном.

## 8. Базисні умови поставок (Incoterms)

**Сутність та мета застосування правил.** Міжнародні правила «Інкотермс» (Incoterms) — це розроблений Міжнародною торговою палатою універсальний набір умов, який використовується в договорах купівлі-продажу для чіткого розподілу обов'язків між продавцем та покупцем. Головна

мета цих правил полягає в однозначному визначенні моменту переходу ризиків випадкової втрати чи псування товару, а також встановленні базису ціни залежно від того, чи включаються витрати на доставку, страхування та митне очищення у вартість товару.

**Систематизація термінів за категоріями (E, F, C, D).** В останніх редакціях (2010 та 2020 роки) 11 термінів «Інкотермс» згруповано у чотири категорії залежно від обсягу зобов'язань сторін.

**Група E (Відправлення):** включає термін **EXW (Франко-завод)**, за яким продавець має мінімальні зобов'язання, просто надаючи товар покупцеві на своїй території (заводі чи складі).

**Група F (Основне перевезення не оплачене):** охоплює умови **FCA, FAS, FOB**, згідно з якими продавець зобов'язаний передати товар перевізнику, обраному покупцем, при цьому продавець не оплачує основне міжнародне транспортування.

**Група C (Основне перевезення оплачене):** містить умови **CFR, CIF, CPT, CIP**, де продавець укладає договір перевезення та оплачує його до пункту призначення, проте ризик втрати товару переходить до покупця вже в момент передачі вантажу перевізнику в країні відправлення.

**Група D (Доставка):** включає терміни **DAP, DPU, DDP**, що покладають на продавця максимальні обов'язки, оскільки він несе всі ризики та витрати до моменту доставки товару в узгоджене місце призначення.

**Юридичне значення та особливості застосування.** Правила «Інкотермс» регулюють виключно відносини між продавцем та покупцем у межах договору купівлі-продажу і не поширюються на договори перевезення чи страхування. Важливо враховувати, що ці правила не визначають момент переходу права власності на товар, тому це питання має бути окремо врегульоване іншими статтями контракту. Для того, щоб умови «Інкотермс» набули законної сили, у тексті договору обов'язково має бути пряме посилання на конкретну редакцію правил та обраний термін із зазначенням географічного пункту.